

УДК 378.937

**ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ
СУДНОВОДІЇВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**

Є. В. Бондаренко

**INDIVIDUAL WORK AS A FORMATION MEAN OF PROFESSIONAL
AND SPEECH COMPETENCE OF FUTURE NAVIGATORS**

E. V. Bondarenko

Сьогодні актуальним питанням професійної освіти є підвищення ефективності майбутніх фахівців морського профілю, зокрема судноводіння. Підготовка фахівців, забезпечення належного рівня їх кваліфікації визначає необхідність володіння студентами фундаментальними знаннями, вміннями та навичками; майбутні судноводії мають творчо підходити до вирішення різноманітних питань та бути конкурентоспроможними на ринку праці. Метою статті є розкрити засоби організації самостійної роботи як важливого чинника формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв. Самостійна робота дозволяє сформувати в процесі професійної підготовки такі важливі для майбутніх фахівців морського профілю якості та вміння, як самостійність, аналітичність, критичність мислення, відповідальність, наполегливість, прийняття ефективних швидких рішень у проблемних ситуаціях на судні, співпраця в багатонаціональному колективі. Ця робота є пріоритетною у формуванні професійно-мовленнєвої компетентності курсантів, оскільки передбачає їх залучення до усної та письмової комунікативної діяльності продуктивного характеру під керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. Також це є значущою потребою для майбутніх судноводіїв, які готуються стати кваліфікованими штурманами. Головна особливість вивчення іноземних мов у немовному вищому закладі, а саме морському, є його професійно-орієнтований характер, тому постає потреба у розробці та впровадженні самостійної роботи з курсантами. Основними самостійними завданнями, які розроблені нами та впроваджені в процесі експериментальної діяльності, були такі, як-от: презентація (при цьому студентам надається вибір певної теми чи проблеми); підготовка до ділової гри (у діалоговій формі); підготовка групових докладів; розробка тренінгових програм з використанням програмного забезпечення.

Ключові слова: самостійна робота, аудиторні заняття, позааудиторні заняття, мультимедійні технології, комп'ютерні технології.

Today an important issue of professional education is to improve the efficiency of future specialists in maritime navigation sphere. The training of specialists, ensuring the

appropriate level of qualification determine the necessity of students' possession of fundamental knowledge, abilities and skills; future navigators should take a creative approach in solving various issues and be competitive in the labor market. The article aims to reveal the means of organizing individual work as an important factor in the formation of professional and speech competence of future navigators. Individual work allows forming, in the process of the professional training, such qualities and skills as self-sufficiency, analyticity, criticality of thinking, responsibility, perseverance, taking effective and quick decisions in problem situations on board, cooperation in multinational team as they are so important for future specialists of maritime sphere. This work is a priority in the formation of professional and speech competence of the cadets, as it implies their involvement in oral and written communicative activity of productive nature under the guidance of a teacher, but without his/her direct participation. In addition, it is a significant need for the future navigators who are preparing to become the skilled navigation officers. The main feature of studying the foreign language at non-philological higher institutions, namely the maritime institutions, is its professionally oriented character; therefore, there is a need for the development and implementation individual work of cadets. There are following main individual tasks that we have developed and implemented in the process of experimental activity: presentation (the students have the choice of a particular topic or problem); preparation for the business game (in a dialog form); preparation of group reports; development of training programs using software.

Keywords: individual work, class hours, extracurricular classes, multimedia technologies, computer technologies.

Вступ. Однією з пріоритетних проблем сучасної вищої освіти в аспекті професійної підготовки майбутніх фахівців морського профілю є забезпечення високого рівня їхньої конкурентоспроможності, можливість ефективної співпраці з представниками інших народів, досягнення значних результатів міжнародної проектної діяльності. Саме тому набуває важливого значення питання щодо формування професійно-мовленнєвої компетентності курсантів – майбутніх судноводіїв у процесі їхньої самостійної роботи. Самостійна робота дозволяє активізувати пізнавальну мотивацію, інтелектуальний розвиток студентів, формування в них цілеспрямованості, ініціативності, наполегливості щодо професійної самореалізації, сприяє їхньому включенню в різні види комунікативної діяльності. Ця проблема пов'язана з такими важливими практичними завданнями, як забезпечення готовності майбутніх фахівців до професійного саморозвитку та самовдосконалення впродовж життя, формування вмінь швидко реалізувати та адаптувати свої знання до сучасних технологій, які постійно вдосконалюються.

Окреслена проблема висвітлювалася в таких напрямках, як теоретичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців (Н. Волкова, В. Гриньова, Н. Ничкало), зокрема, морського профілю (В. Захарченко, О. Сморочинська), шляхи організації самостійної роботи студентів

(І. Задорожна, М. Князян), технології активізації комунікативної діяльності особистості (О. Бігич, Р. Мартинова, С. Ніколаєва), засоби формування іншомовної професійної компетентності майбутніх судноводіїв (В. Чернікова, М. Шерман), а також їхньої соціально-комунікативної компетентності (О. Тимофєєва).

Утім, потребує більш ґрунтовного висвітлення проблема формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв саме з використанням потенціалу самостійної роботи.

Формулювання цілей та завдань статті. Метою статті є висвітлення теоретичних засад організації самостійної роботи з формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв; завданням – розкриття суті поняття «самостійна робота», її видів у професійній підготовці майбутніх судноводіїв, зокрема для формування їхньої професійно-мовленнєвої компетентності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових джерел (Г. Власюк, Т. Джежунь, А. Кокарева, Л. Поєдинцева, О. Пономарьов, І. Смалюк, О. Ярмошук) свідчить, що існує тенденція розглядати поняття «самостійна робота» як ефективний засіб формування інтересів, знань, умінь і навичок особистості. Ефективність самостійної роботи пояснюється науковцями тим, що це є власна інтелектуально-пізнавальна робота студентів з «привласнення» ними вмінь, навичок, мотивів, особистісних якостей тощо.

Щодо суті поняття «самостійна робота» слід зазначити, що його розкривали у своїх працях такі науковці, як М. Буланова-Топоркова, В. Буряк, Є. Вяткин, Дж. Дьюї, В. Жук, А. Зубко, Б. Єсипов, В. Козаков, Г. Козлакова, І. Лернер, П. Підкасистий, О. Рогова, М. Скаткін, М. Солдатенков, В. Сотниченко та ін. Вчені наголошують на різних аспектах самостійної роботи, принципово важливими з яких є психологічні, діяльнісні, цільові, змістові, технологічні.

На думку І. Зязюна (2000), самостійна робота формує у майбутніх фахівців творчі підходи до організації власної життєдіяльності, розвиває внутрішні стимули до самовдосконалення. Науковець підкреслює, що це є така форма активності, яка дає змогу переходити від суто навчальної праці до самостійної творчості.

Такі науковці, як Н. Басова, В. Загвязинський (2001) та інші, трактують самостійну роботу як засіб формування в майбутніх фахівців, насамперед, готовності до самоосвіти, підкреслюючи спрямованість цієї роботи на розвиток креативних здібностей студентів.

Ми цілком дотримуємося позиції Г. Власюк (2012), відповідно до якої принципово важливою метою самостійної роботи є забезпечення міцного засвоєння студентами теоретичних знань, актуалізація їхньої пізнавальної мотивації, формування в них професійних умінь і навичок, самостійності, активності.

Самостійну роботу П. Підкасистий (2005) розглядає як ефективний засіб навчального та наукового пізнання в професійній підготовці майбутніх фахівців. Ця робота формує у студентів вміння організовувати власну працю задля досягнення цілей у професійній діяльності.

А. Кокарева (2015) підкреслює, що самостійна робота сприяє неабиякому вияву творчої активності студентів.

З позиції В. Євдокимова (2004), самостійна робота передбачає застосування індивідуального підходу до навчання професійних дисциплін, вона завжди виконується відповідно до плану професійної підготовки майбутніх фахівців під керівництвом викладача.

У цьому аспекті Л. Кайдалова (2010) правомірно наголошують на тому, що самостійна робота вимагає чіткого планування, організації та контролю пізнавальної діяльності студентів в аудиторний та позааудиторний час. Найпоширенішими видами аудиторної самостійної роботи є аналіз навчальної літератури, підготовка конспектів лекцій, розв'язування задач. Щодо позааудиторних робіт, то науковці акцентують на важливості упровадження таких з них, як підготовка рефератів, повідомлень, презентацій з використанням PowerPoint, доповідей.

З наукової позиції А. Алексюка самостійна робота передбачає опрацювання студентами наукової інформації, представленої в підручниках, навчальних посібниках, статтях, монографіях, дисертаціях тощо. Отже, самостійна робота передбачає не лише вивчення різноманітних документів, розв'язування задач, виконання індивідуальних завдань, а також залучення майбутніх фахівців до наукової роботи (курсівих та дипломних проектів).

Самостійна робота у сучасному вищому навчальному закладі передбачає послідовне засвоєння нового матеріалу: повторення, закріплення і застосування його на практиці. Щодо ефективності самостійної роботи, то вона залежить від організації, змісту завдань та взаємозв'язку їхніх видів. А, отже, основна роль викладача у сучасних вищих навчальних закладах полягає у визначенні обсягу, видів та змісту самостійної роботи. Саме на викладача покладаються функції гармонізації

самостійної роботи різних навчальних дисциплін, розробки методичних матеріалів, проведення консультацій, підсумкового контролю, аналізу результатів кожного студента.

За результатами досліджень, проведених О. Сліпенькою, І. Коц (2012), студенти найбільше цінують в організації самостійної роботи можливість творчої самореалізації, вивчення нового матеріалу в контексті додаткових занять, розвиток культури мислення, індивідуальних якостей, вмінь висловлювати власну думку. Поряд з цим, найпоширенішими недоліками в самостійній роботі студентів є такі, як відсутність уміння самостійно працювати, пов'язувати теоретичні знання з практикою.

Позааудиторна самостійна робота майбутніх фахівців з англійської мови за професійним спрямуванням вимагає від курсантів щоденної праці, яка виконується відповідно до розроблених викладачем завдань. Ці завдання передбачають, насамперед, активну самопідготовку курсантів до аудиторних занять, самовіддачу, відповідальність, організованість.

У психолого-педагогічній літературі (Р. Абдулов, Л. Белова, К. Галацин, О. Дурманенко, І. Соколова) науковці виділяють основні види самостійної роботи студентів, а саме: науково-дослідна та виховна робота, практичні заняття, секції та індивідуальна робота студентів.

К. Галацин (2014) наголошує, що основними компонентами позааудиторної роботи студентів є науково-дослідна робота студентів, що передбачає і їхню самостійну роботу, практичну підготовку студентів та виховну роботу у вищому навчальному закладі.

Проектуючи наукову позицію З. Курлянд (2005) на площину професійної підготовки майбутніх судноводіїв, слід наголосити, що є доцільним упроваджувати на заняттях з англійської мови такі види самостійної роботи, як:

- вивчення наукової літератури за темами та пошук додаткової літератури;
- кодування матеріалу (складання схем, таблиць, графіків);
- написання докладів, рефератів, доповідей, звітів тощо;
- виконання вправ, розв'язування задач англійською мовою;
- виконання письмових робіт, лабораторних робіт;
- виконання завдань за допомогою комп'ютера та застосування інтернет ресурсів.

Щодо формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців, а саме судноводіїв на заняттях з англійської мови, то

головною метою самостійної роботи є вивчення лінгвістичного матеріалу, формування комунікативної компетентності поряд з розвитком умінь самоорганізації та самовиховання. Ефективність самостійної роботи визначається якістю розроблених викладачем самостійних завдань, їхньою дидактичною спроможністю забезпечувати послідовність формування знань про мовний код, види мовленнєвої діяльності, індивідуалізацію навчально-виховного процесу, сприяння реалізації індивідуальної траєкторії розвитку курсанта.

У сучасному вищому навчальному закладі морського профілю все більшого значення набуває використання мультимедійних технологій для виконання курсантами самостійних завдань з англійської мови за професійним спрямуванням.

Наприклад, відповідно до наукової позиції І. Ставицької (2012), є доцільним використовувати такі засоби впровадження мультимедійних технологій у процесі викладання англійської мови за професійним спрямуванням:

- створення та застосування електронних підручників;
- розробка ситуаційно-рольових та інтерактивних ігор з використанням комп'ютерних технологій;
- забезпечення дистанційної форми навчання мови;
- здійснення контролю знань і вмінь студентів за допомогою тестів у електронному варіанті;
- створення та підтримка сайтів з викладання англійської мови;
- створення презентацій навчального матеріалу, застосовуючи програму PowerPoint.

А. Кузьмінський (2005) підкреслює, що використання студентами комп'ютерних технологій надає значні переваги в організації та самоорганізації навчально-виховного процесу, а саме:

- дає змогу забезпечувати та контролювати індивідуальний темп навчальної діяльності;
- надає можливість студенту самостійно обирати ступінь складності навчального матеріалу (для навчання та контролю англійської мови це рівні A1, A2, B1, B2, C1, C2);
- дозволяє раціонально користуватися своїм часом;
- допомагає використовувати індивідуальний процес навчання.

Комп'ютерні технології дають можливість організувати й предметно спрямувати самостійну роботу курсантів та досягти кращих результатів у

навчанні при скороченні витрат часу. Використання мультимедійних технологій на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням з курсантами різних курсів підтверджує їх ефективність. Курсанти проявляють інтерес до інтерактивного навчання, оскільки саме ці технології вносять різноманіття у викладання іноземної мови.

У нашому досвіді самостійні завдання з використанням інтерактивних технологій у процесі викладання англійської мови за професійним спрямуванням передбачали те, що майбутні судноводії повинні ознайомитися з конкретними обов'язками кожного члену екіпажу, з правилами керування судном; вивчити, як поводити себе у надзвичайних ситуаціях у морі та порту, під час різних навчальних тривог; оволодіти вміннями чітко та швидко реагувати у різних ситуаціях та бути спроможним самостійно вирішувати складні проблеми.

Наприклад, на заняттях з англійської мови викладач застосовував такі самостійні завдання, як-от: підготовка презентацій, групових докладів, проведення ділових ігор у діалоговій формі, розробка тренінгових програм з використанням програмного забезпечення.

У процесі виконання такого самостійного завдання, як розробка презентації, викладач пропонував майбутнім фахівцям представити матеріал за допомогою мультимедійних технологій, а саме створити проекти у програмі «PowerPoint». Він надавав тему, наприклад, «*Accidents and Incidents at sea*», а курсанти повинні були самостійно розглянути усі можливі ситуації у морі та представити їх, наприклад: «*Grounding*», «*Oil spill*», «*Collisions*», «*Man Overboard*», «*Injuries on board*», «*Fire on board*», «*Failure during cargo operations*» та інші.

Характеризуючи таке самостійне завдання, як підготовка до ділової гри у діалоговій формі, слід наголосити на вимозі: щоб підготувати курсантів до реальних ділових ситуацій, котрі виникають на судні між капітаном, старшими помічниками, рядовим составом та портовою владою, викладач застосовує тренінгові засоби у вигляді ділових ігор. Він задає ситуацію, яку курсанти самостійно в парах готують у формі діалогу на занятті. Наприклад: «*You are a Master. There is an injured man on board. He has a closed fracture. The Medical officer rendered first aid, he applied a tight bandage. But he should be taken to the hospital. Contact with shore based station and ask how should you accompany your crewmember?*». У грі викладач оцінює, як курсанти можуть себе показати, тобто як проявляються особливості мислення, емоційність, активність кожного з

них, і чи у змозі курсант і надалі вирішувати більш складні ситуації в реальному житті.

Окрім цього, на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням викладач може запропонувати курсантам такий вид самостійної роботи, як підготовка доповіді в групі. Викладач розподіляє самостійну роботу так, що кожний курсант чітко знає, яке завдання він повинен виконати для досягнення спільної мети в командній діяльності. Він пропонує курсантам тему доповіді і допоміжні словосполучення, які потрібно застосувати в реченнях, наприклад : «*According to.../ Minor incidents and accidents ... / Each crewmember should be caution..... / Chief/Off must perform.... / The Master should inform* ».

На занятті з англійської мови за професійним спрямуванням, викладач може використовувати інтерактивні картки, щодо перевірки граматичних здібностей курсантів. Викладач розподіляє роботу між курсантами так, що курсанти у яких більш сильний рівень знань працюють у парах з курсантами у яких середній рівень підготовки.

Слід зазначити, що на заняттях доцільно використовувати усе можливе програмне забезпечення для моряків, наприклад «*Microsoft Word, Excel, Seagull, Marlins language test, CES4.1*». Використовуючи такі програми на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням, викладач може застосувати інтерактивну дошку «*Smart board*». Він демонструє деякі тестові завдання, які курсанти мають самостійно пройти, а потім перевірити результати з викладачем.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Самостійна робота є засобом формування у майбутніх судноводіїв теоретичних знань, готовності до самоосвіти, актуалізації їхньої пізнавальної мотивації, розвитку вмінь організації власної життєдіяльності, розвитку внутрішніх стимулів до самовдосконалення, виховання цілеспрямованості, відповідальності, самостійності, активності, ініціативності. Тими видами самостійної роботи, котрі впроваджуються нами в процесі професійної підготовки майбутніх судноводіїв, є: вивчення наукової літератури за темами та пошук додаткової літератури, кодування матеріалу (складання схем, таблиць, графіків), написання рефератів, доповідей, звітів, виконання вправ, розв'язування задач англійською мовою, виконання завдань за допомогою комп'ютера та застосування інтернет ресурсів. Самостійними завданнями задля формування професійно-мовленнєвої компетентності в майбутніх судноводіїв є розробка презентацій, підготовка до ділової гри (у

діалоговій формі), підготовка групових докладів, розробка тренінгових програм з використанням програмного забезпечення.

Перспективи дослідження полягають у більш широкому висвітленні засобів організації інтерактивного навчання в професійній підготовці майбутніх фахівців морського профілю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Власюк, Г. І. (2012). *Педагогічні засади виховання самостійності майбутніх фахівців із фізичного виховання*. Отримано з <http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/1956/3/anot11.pdf> 3
- Галацин, К. (2014). *Формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі*. (Дис. ... канд. пед. наук). Отримано з <https://nauka.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/Novuny/26.04.14/6.pdf>
- Євдокимов, В. І. (2004). *Самостійна робота студентів*. Харків : Вид-во ХДГУ.
- Загвязинский, В. И. (2001). *Теория обучения: Современная интерпретация*. М. : Академия.
- Зязюн, І. А. (2000). Філософські проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти. *Педагогіка толерантності*, 3, 58-61.
- Кайдалова, Л. Г. (2010). Організація та контроль самостійної роботи студентів. *Проблеми фізичного виховання і спорту*, 1, 67-70.
- Кокарева, А. М. (2015). *Організація самостійної роботи студентів в процесі професійної підготовки*. Отримано з <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/viewFile/10228/13429> 3
- Кузьмінський, А. І. (2005). *Педагогіка вищої школи*. Київ : Знання.
- Підкасистий, П. І. (2005) *Организация учебно-познавательной деятельности студентов*. М. : Педагогическое общество России.
- Курлянд, З. Н., Хмелюк, Р. І., Семенова, А. В. (2005). *Педагогіка вищої школи*. Київ : Вища школа.
- Сліпенька, О. П., Коц, І. В. (2013). *Підвищення якості самостійної роботи студентів*. Отримано з <http://conf.vstu.vinnica.ua/humed/2006/txt/06sopsrs.php>.
- Ставицька, І. В. (2012). *Інформаційно-комунікаційні технології в освіті*. Отримано з http://confesp.fl.kpi.ua/sites/default/files/teza_stavicka_onlayn.pdf

REFERENCES

- Vlasiuk, H. I. (2012). *Pedahohichni zasady vykhovannia samostiinosti maibutnikh fakhivtsiv iz fizychnoho vykhovannia* [Pedagogical bases of education of independence of future specialists in physical education]. Retrieved from <http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/1956/3/anot11.pdf> [in Ukrainian]
- Halatsyn, K. (2014). *Formuvannia komunikatyvnoi kultury studentiv vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv u pozaaudytornii roboti* (Dys. ... kand. ped. nauk). [Formation of a communicative culture of students in higher technical educational institution in the process of the extracurricular work (Thesis for a Degree Candidate of Pedagogical Sciences)] Retrieved from <https://nauka.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/Novuny/26.04.14/6.pdf> [in Ukrainian]

- Ievdokymov, V. I. (2004). *Samostiina robota studentiv [Independent work of students]*. Kharkiv : Vyd-vo KhDHU. [in Ukrainian]
- Zagvjazinskij, V. I. (2001). *Teorija obuchenija: Sovremennaja interpretacija [Theory of education: Modern interpretation]*. M. : Akademija. [in Russian]
- Ziaziun, I. A. (2000). Filosofski problemy humanizatsii i humanitaryzatsii osvity. *Pedahohika tolerantnosti [Philosophical problems of humanization and humanitarization of education. Pedagogy of tolerance]*, 3, 58-61. [in Ukrainian]
- Kaidalova, L. H. (2010). Orhanizatsiia ta kontrol samostiinoi roboty studentiv. *Problemy fizychnoho vykhovannia i sportu [Organization and control of individual work of students. Problems of physical education and sport]*, 1, 67-70. [in Ukrainian]
- Kokarieva, A. M. (2015). *Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv v protsesi profesiinoi pidhotovky [Organization of independent work of students in the process of professional training]*. Retrieved from <http://jml.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/viewFile/10228/13429> [in Ukrainian]
- Kurliand, Z. N., Khmeliuk, R. I., Semenova, A. V. (2005). *Pedahohika vyshchoi shkoly [Higher school pedagogics]*. Kyiv : Vyscha shkola. [in Ukrainian]
- Kuzminskiy, A. I. (2005). *Pedahohika vyshchoi shkoly [Pedagogic of higher education]*. Kyiv : Znannia. [in Ukrainian]
- Pidkasystyi, P. I. (2005) *Orhanyzatsiia uchebno-poznavatelnoi deiatelnosti studentov [Organization of educational-cognitive activity of students]*. M. : Pedahohycheskoe obshchestvo Rossyy. [in Russian]
- Slipenka, O. P., Kots, I. V. (2013). *Pidvyshchennia yakosti samostiinoi roboty studentiv [Improving the quality of independent work of students]*. Retrieved from <http://conf.vstu.vinnica.ua/humed/2006/txt/06sopsrs.php>. [in Ukrainian]
- Stavytska, I. V. (2012). *Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v osviti [Information and communication technologies in education]*. Retrieved from http://confesp.fl.kpi.ua/sites/default/files/teza_stavicka_onlayn.pdf [in Ukrainian]

Бондаренко Євгенія Володимирівна
Викладач кафедри «Англійська Мова№2»
Національного Університету
«Одеська Морська Академія»
Дідріхсона, 8, м. Одеса, Україна 65029
ORCID ID: 0000-0003-4802-2228
E-mail: bndevgeniya@gmail.com

Ievgeniya Bondarenko
teacher of English Chair №2
National University
“Odessa Maritime Academy”
8, Didrikhson str., Odessa, Ukraine 65029
ORCID ID: 0000-0003-4802-2228
E-mail: bndevgeniya@gmail.com